

УДК 356.35; 355:34
DOI <https://doi.org/10.32782/ILA.2025.33.07>

ПРИПОЛОВА Л. І.,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник науково-дослідного відділу правових проблем
у сфері міжнародного співробітництва науково-дослідного
управління проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері,
сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України

КОРНІЄНКО В. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник науково-дослідного
відділу правових проблем у сфері міжнародного
співробітництва науково-дослідного управління
проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері,
сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України

ВОЄННО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ФОРМАТІ В4+ УКРАЇНА

Анотація. У статті акцентовано увагу на те, що співпраця з міжнародними організаціями є ключовим елементом зовнішньої політики України сьогодні у становленні міждержавних інституцій системи міжнародної та регіональної безпеки. Зроблено огляд розвитку безпекового співробітництва у форматі В+ Україна. Проаналізовано його особливості з після 22 лютого 2024 року.

Автори підтримують позицію, що Україна у системі міжнародних військових відносин має займати більш вагоме місце з огляду на роль її Збройних Сил у системі колективної безпеки. Сьогодні відбуваються кардинальні зміни на міжнародній арені, що є поштовхом задля координації зусиль суверенних держав щодо встановлення надійного безпекового простору у Європі. З огляду на це створення безпекового середовища стало одним із ключових питань, зокрема, і для Польщі, Словаччини, Чехії та Угорщини, які формують центральний регіон Європи. Країни Вишеградської четвірки спрямували свої дії на євроатлантичну інтеграцію, що допомогло швидко адаптуватись до нових проблем та викликів. Тож використання їхнього досвіду стало унікальною можливістю для України оптимізувати свою безпекову політику, що, в свою чергу, зробило внесок у посилення безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи.

Підсумовано, що мегашвидка плинність історичних подій диктує умову, що міжнародне безпекове співробітництво має здійснюватися за такими напрямками: оборонне планування; розвиток оперативних можливостей; участь у міжнародних операціях з урегулювання криз на виконання міжнародних зобов'язань як України так і міжнародних партнерів; залучення українських військових до міжнародних миротворчих операцій; обмін досвідом з боку України у веденні бойових дій; запровадження нових форм та способів

організаційно-правового регулювання в питаннях міжнародної допомоги; трансформація існуючих на виникнення нових військово-політичних об'єднань.

Ключові слова: безпекове співробітництво, формат В4+ Україна, міжнародно-правове регулювання, Вишеградська група.

Постановка проблеми. Наявність спільної історичної, інтересів, а також спільних кордонів з трьома учасниками Вишеградської групи стали сигналом для безпекового та військового співробітництва в форматі В4+Україна. Тому доцільно буде проаналізувати та дослідити особливості формування відносин в безпековому вимірі між Вишеградською групою та Україною, а також визначити чинники, які впливають на рівень цього військового співробітництва.

З початку російського вторгнення у 2014 р. та початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України ситуація щодо безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи зазнала видимих змін, тому у країн з'явилася необхідність в ревізії їх безпекової політики. Такі нові геополітичні зміни та видозміна відносин між Вишеградською групою й Україною одразу привернули увагу дослідників. В той же час, необхідним для наукового пізнання набула тематика щодо оновлення стратегії безпекового співробітництва між Україною та країнами Вишеградської групи, яке актуалізувалося в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Проблема також полягає в недостатній розробці угод та договорів конкретно у форматі багатостороннього співробітництва В4+Україна, що значно уповільнює відносини між учасниками формату. Зазначені проблеми є невирішеними, тож потребують ширшого дослідження особливостей та перспективи безпекової співпраці України з країнами Вишеградської групи, з'ясувати наявні проблеми та головні обмеження співробітництва України з країнами В4 в безпековій сфері, а також представити рекомендації та можливі напрямки розвитку безпекового виміру кооперації України з країнами В4.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вивчення безпекового співробітництва між Україною та В4 корисними джерелами стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правова база у сфері безпекової співпраці країн Вишеградської групи та України, а також інформація щодо результатів зустрічей за таким форматом. З поміж дослідників, які присвятили свої роботи проблематиці безпекового, оборонного та військового співробітництва формату В4-Україна, можемо виокремити праці: Андрейка В.І., Івасечка О.Я., Каракуца О., Максака Г.А., І. Палінчака М.М., Ростецької С.І., Стеблака Д.М., Шелест Г.В.

У своїх працях науковці висвітлили історіографію розвитку, стан та перспективи співпраці України у форматі багатостороннього співробітництва В4+Україна. Крім того, проблематика щодо безпекового співробітництва України із країнами Європи висвітлювалася науковцями переважно через призму практичного виконання завдань Збройних Сил України (далі – ЗС України) під егідою миротворчих організацій або перспектив

доеднання України до НАТО. В той же час, хід російсько-української війни обумовив незворотні зміни в участі України у зазначеному форматі співпраці, що потребує подальшого й додаткового дослідження.

Мета статті – полягає у проведенні аналізу організаційно-правових складових безпекового та військового співробітництва Вишеградської четвірки та України (В4+ Україна).

Виклад основного матеріалу. Завершення ХХ ст. охарактеризувалося суттєвими змінами, які призвели до потреби установа новий й надійний безпековий простір з міцним кордоном на сході Європи. Тому, вирішення означеної проблеми проявилось через ініціативи Чехословаччини, Угорщини та Польщі. Названі країни організували спільний саміт рівня вищого політичного керівництва (президентів, прем'єр-міністрів та міністрів закордонних справ), що відбувся в Будапешті 12–15 лютого 1991 року. На заході було досягнуто рішення щодо створення Вишеградської групи. В той же час, виникнення змін у воєнно-політичних відносинах, а також зміни зовнішньополітичних пріоритетів, призвели до деяких змін у відносинах з державами Вишеградської четвірки (В4) й військово-політичними блоками.

Безпека держав у сучасному глобалізованому світі є основним завданням як військово-політичних блоків, так і окремих країн. Це завдання може бути реалізоване за умови створення ефективної та надійної системи стримання і противаги, а також протистояння можливим загрозам від потенційних агресорів або окремих терористичних угруповань чи організацій. Нестабільність миру через постійне загострення військових конфліктів призводить до появи міжнародної економічної кризи, зростання соціальної напруженості. До того ж продовжується проблема розширення співпраці між країнами, що підтримують РФ. Тому, інтеграційні процеси та глобалізація держав, особливо держав, які становлять умовну “вісь зла”, призвели до того, що ситуація в окремих країнах може стати небезпечною для широкої спільноти та усього світу зокрема. Щоб реалізувати завдання щодо підтримки та досягнення миру для усіх країн, головним є не лише питання забезпечення обороноздатності країни, а також активна участь в міжнародному безпековому співробітництві.

Досвід міжнародної співпраці України, який особливо посилюється з 2014 року та 2022 зокрема, свідчить, що миротворчі контингенти, у складі яких перебували українські ЗС, обмін досвідом у ході бойових дій, співпраця у процесі організації надання міжнародної допомоги, показує надважливість взаємодії через утворення нових та посилення діючих міжнародних коаліцій.

Варто відзначити, що наша країна має важливе місце в системі міжнародного співробітництва країн Вишеграду. Так, формування співробітництва країн В4+ з іншими країнами (у тому числі і Україною) можемо відстежити у наступних документах, за дослідженням В. Андрейка:

“Додаток” до Змісту Вишеградської співпраці” (2002 р.), який визначав характер співпраці у форматі В4+1;

“Декларація” від 12 травня 2004 р., яка зазначила особливості відносин між державами В4 і країнами, які прагнуть здобути членство в ЄС. Так, в документі вказано, що держави В4 готові допомагати цим країнам через обмін досвідом, співпрацю, сприяння впровадженню політики ЄС щодо країн Східної і Південно-Східної Європи;

“Керівні принципи” щодо майбутніх сфер Вишеградського співробітництва (від 12 травня 2004 р.), що зафіксували напрями розвитку співпраці країн Вишеградської групи з іншими країнами (в тому числі Східної і Південно-Східної Європи) [1, с. 124].

Крім того, за дослідженнями Г. Максака [2] у лютому 1991 року була підписана Вишеградська декларація президентами Польщі, Чехословаччини та прем’єр-міністром Угорщини. Документ серед основних цілей містив такі: повне відновлення незалежності держав, демократії та свободи; знищення всіх існуючих на той час соціально-економічних та ідеологічних зв’язків з тоталітарною системою; побудова парламентських демократій, правових держав, поваги до прав людини; створення відкритої ринкової економіки; повне залучення до європейської політичної, економічної, безпекової системи. Далі автор виділяє ще один важливий етап функціонування В4 в періодах 2004–2013 років, в якому в 2004 році всі країни доєдналися до НАТО, а в 2014 році в Кромєріжській декларації лідери держав погодилися продовжувати регіональну кооперацію, орієнтовану на конкретні проекти. Документ досить конкретно зафіксував зовнішній напрямок діяльності групи. Країни підтвердили свій рух у бік процесу розширення ЄС та готовність надавати допомогу країнам, що прагнуть такого членства. Окремо було наголошено на намірі надалі формувати та імплементувати зовнішню політику ЄС до країн Східної та Південно-Східної Європи. Була погоджена позиція посилення співпраці із партнерами у Центральній Європі, взаємодія за окремими напрямками в ширшому регіоні із третіми країнами та міжнародними організаціями.

Вже у 2008 році до розробки Східного партнерства доєдналася Польща. Польща вирізнялася активністю у формуванні східного напрямку, в той же час, інші країни групи теж брали участь у співпраці з країнами СхП, в тому числі і у форматі В4+СхП, який став вже традиційним форматом співпраці незалежно від головної країни в групі. Так, у 2012 році було створено спеціальну грантову програму Вишеград для Східного партнерства (V4EaP) у рамках Міжнародного вишеградського фонду [2].

Одним із напрямів співробітництва між Україною та державами В4 є галузь безпеки і оборони. З 2002 р. міністри оборони держав В4 проводять щорічні зустрічі для обговорення військових питань. Україна бере участь у цих засіданнях з 2005 р., а з 2007 р. стала присутня на зустрічах начальників генеральних штабів [3, с. 47-48]. У 2008 р. у Варшаві відбулася чергова зустріч міністрів оборони країн В4 у форматі В4+Україна. Під зустріччю було обговорено стан та можливості європейської та євроатлантичної інтеграції України, пріоритетні напрями співпраці в оборонній

сфері у форматі В4+Україна, а також на рівні двосторонньої взаємодії між військовими відомствами держав Вишеградської групи та Міністерством оборони України. У спільній заяві очільники військових відомств країн Вишеградської групи підтвердили про подальше продовження надання допомоги у здійсненні реформ щодо реалізації українських євроатлантичних інтеграційних зусиль [4]. У 2009 році пройшла подібна зустріч представників Міністерств оборони країн В4 і України у Будапешті. Держави Вишеградської групи запевнили в наданні допомоги щодо реалізації реформ в оборонній сфері, проведенні інформаційної кампанії щодо Альянсу. Про розвиток співпраці в оборонній сфері свідчать спільні навчання аеромобільних підрозділів батальйонного рівня “Козацький степ” (Польща), командно-штабні навчання “Швидкий тризуб” (Польща, Угорщина), навчання “Світла лавина” (Словаччина, Угорщина) [5, с. 43]; спільний проект “Сприяння кооперації Вишеградських країн та України у реформуванні оборонної промисловості” (при значній фінансовій підтримці посольств держав В4 в Україні) [4, с. 43].

Варто згадати і про участь держав В4 у врегулюванні питань на молдовсько-українському кордоні через місію ЄС. Так, 12 травня 2011 року у м. Левоча (Словаччина) пройшла зустріч керівників оборонних відомств Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії та України у форматі В4+Україна. На зустрічі обговорювалось питання щодо створення в рамках ЄС Вишеградської бойової групи із можливістю залучення до неї українських військових [1].

Упродовж 2014-початку 2015 років члени В4 у офіційних заявах підтримали територіальну цілісність України у контексті анексії Криму та війни на Донбасі. У грудні 2014 року прем'єри Вишеградської четвірки на засіданні у Братиславі оцінили політику Росії як таку, що порушує суверенітет і територіальну цілісність Української сторони [7].

Подальший розвиток відносин з Україною від В4 відбувся у 2020-2021 роках в період головування Польщі. За ініціативи польської сторони восени 2020 року відбулась зустріч начальників штабів країн В4. На ній обговорювалися питання обороноздатності, спільних навчань а також співпраці ЗС за умов пандемії COVID-19. У 2021 році відбулась зустріч керівників штабів країн В4 та України, яка стосувалась безпекової ситуації на східному кордоні НАТО та військової співпраці цих п'яти країн [8, с. 148].

Що стосується сьогодення, то з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну взаємодія усередині самого В4 зазнав змін через розбіжності у підходах держав щодо безпеки й реагування на агресію РФ. Так, Польща, Словаччина та Чехія відрізнялися антиросійською позицією разом із більшістю країн ЄС та НАТО. В той же час, Угорщина відкрито демонструвала неготовність до антиросійських санкцій, обмеження взаємовідносин з РФ та повної підтримки України у наданні їй допомоги, особливо військової допомоги.

Окремі фахівці застерігають, що внутрішні розбіжності, які стали особливо помітні з 24 лютого 2022 року, можуть стати реальною причиною для розколу В 4, адже виникли посили до переключення уваги учасниць В4 на роботу в інших регіональних угрупованнях. Наприклад, у лютому 2022 року відбувся дружній візит Славковського формату, до якого належать Австрія, Чехія та Словаччина, до Києва. Існує думка, що сучасний стан справ може перемістити український погляд з Вишеградської групи на Веймарський трикутник, до якого входить Польща, Франція та Німеччина. Такий сценарій може мати місце через прагнення України до отримання об'єднаної підтримки у європейському вимірі від всіх держав-членів ЄС. Крім того, варто звернути увагу на значення для України ініціативи трьох морів. Після початку російського вторгнення, президент Польщі Анджей

Дуда у своєму зверненні до Верховної Ради України 22 травня 2022 року заявив, про необхідність приєдналася України до ініціативи Тримор'я [9, с. 151].

Особливо помітними стали суперечності двох партнерів – Угорщини та Польщі. Для останньої агресія з боку РФ є екзистенційним викликом. Реагування на агресію має стратегічне значення для Польщі та є “червоною лінією” у тривалих добросусідських відносинах з Угорщиною. Напруга у відносинах між державами В4, що виявляється в певному зниженні інтенсивності політичних контактів на вищому рівні та взаємній критиці, стимулювала пошук нового підходу до взаємодії в рамках Вишеградської четвірки. Тому наразі спостерігається черговий етап переоцінки Вишеградською групою власних пріоритетних інтересів і цілей з огляду на нові реалії політичного і безпекового середовища. Після початку повномасштабної агресії РФ проти України позиція Угорщини стала причиною небажання інших трьох членів В4 брати участь у низці зустрічей з угорськими колегами на міністерському рівні. З осені 2022 року спостерігалися спроби знайти нові підходи до співпраці в рамках Вишеградської групи в тих сферах і питаннях, щодо яких вся четвірка має спільні інтереси. Цьому сприяло головування в об'єднанні Словаччини з 1 липня 2022 р. (до неї головувала Угорщина). Для збереження подальшої співпраці у В4 Словацька Республіка змінила пріоритетний вектор роботи об'єднання з політичних питань на інші сфери – зокрема поглиблення регіональної співпраці у розвитку транспорту, атомної енергетики, низьковуглецевих, зелених і цифрових технологій; трансформації, стійкості, мобільності молоді та міжособистісних стосунків. 26 червня 2023 р. на зустрічі глав урядів держав В4 у Братиславі сторони змогли домовитися про бачення порядку денного об'єднання під головуванням Чеської Республіки на наступний рік. Польща, як і під час попередніх зустрічей, наполягала на пошуку об'єднуючих чинників (галузева співпраця) і уникненню розбіжностей. Для держав Вишеградської групи безпека Центральної та Східної Європи і далі є пріоритетом, а членство в НАТО та ЄС – надійною гарантією безпеки. З 1 липня 2023 р. у Вишеградській групі головує Чеська Республіка. Її програма головування структурована за трьома основними напрямками,

серед яких є – Підтримка України (надання політичної і практичної допомоги Україні та її громадянам у різних секторах, зокрема через програми Міжнародного Вишеградського фонду; обговорення майбутнього Східного партнерства, пошук шляхів сприяння євроінтеграції України, Молдови, Грузії та держав Західних Балкан) [10].

Як підсумовують фахівці, країни Вишеградської групи відкриті до співробітництва з Україною, окремо виокремлюють безпеку та територіальну цілісність України. У зв'язку з агресією Росії на Сході України, в рамках В4+, значно посилився діалог в питаннях безпеки. У найважчі часи, коли на часі стало завдання щодо захисту територіальної цілісності, чотири країни-члени запустили спільну ініціативу з розподілу та координації між собою зусиль з допомоги Україні у трансформаційних процесах. Регулярні зустрічі в форматі В4+ Україна продемонстрували реальний інтерес центральноєвропейських держав до підтримки нашої держави. Крім того, у зв'язку із тим, що енергетична безпека є одним із пріоритетів спільної діяльності Вишеградської четвірки, саме завдяки їх позиції та допомозі, Україна змогла відмовитись від закупівлі природного газу з рф [11].

Висновки. Мегашвидка плинність історичних подій диктує умову, що міжнародне безпекове співробітництво має здійснюватися за такими напрямками: оборонне планування; розвиток оперативних можливостей; участь у міжнародних операціях з урегулювання криз на виконання міжнародних зобов'язань як України так і міжнародних партнерів; залучення українських військових до міжнародних миротворчих операцій; обмін досвідом з боку України у веденні бойових дій; запровадження нових форм та способів організаційно-правового регулювання в питаннях міжнародної допомоги; трансформація існуючих на виникнення нових військово-політичних об'єднань.

В той же час, не виключено, що непорозуміння у двосторонніх відносинах з Польщею та Угорщиною можуть стати на заваді швидкому прогресу в просуванні власних ініціатив на рівні формату В4+. Тому, українській стороні варто зважити на ці проблеми у двосторонньому діалозі, які можуть заблокувати використання інструментів Вишеградської групи, адже співробітництво та партнерство з В4 відіграє надзвичайну роль як у економічній, військовій, а особливо дипломатичній та зовнішньо-політичній сферах. Враховуючи зміни, які відбулися з ходом російсько-української війни, цілком імовірно, що держави спрямують свою увагу із формату В4+ на співробітництво оборонно-безпекового спрямування з Україною в рамках інших видів регіональних об'єднань, серед яких можуть бути і Люблінський трикутник, і Славковський формат, і Веймарський трикутник, тощо.

Література:

1. В. Андрейко. Проблеми та перспективи військового співробітництва у форматі v-4 і Україна. *Геополітика України: історія і сучасність*. Збірник наукових праць. Випуск 1 (18), 2017. С. 121–133. URL: <https://surl.lu/llypxh>
2. Г. Максак. Еволюція зовнішньополітичного та безпекового виміру В4. 23.01.1018. Українська призма. URL: <https://surl.li/drctxl>

5. Каплинський О.В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2(11). С. 47–54.
6. Кудряченко А.І. Україна та Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці. *Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин* : матеріали міжнар. конференції. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association. упоряд. В. Пулішова, Т. Стражай. Братіслава : 13–14 травня 2010 р. АДІН. 2010. С. 37–54.
7. Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. Аналітична записка. НІСД. 14.07.2015. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/ukraina-ta-vishegradska-chetvirka-stan-i-perspektivi-rozvitku>.
8. Івасечко О.Я., Мартиненко Б.О. Особливості та перспективи співробітництва країн Вишеградської четвірки та України: безпековий вимір. *Регіональні студії*. 2022. № 30. С. 146–154.
9. Шелест Г. Вишеградська четвірка: у пошуках субрегіональної безпеки? Аналітична записка. URL: <http://od.niss.gov.ua/articles/449/>.
10. О. Каракуц. Вишеградська група в нових політичних реаліях. Аналітична записка. НІСД. 22.08.2023. URL: <https://surli.cc/bmemli>
11. І. Блозовська. Східноєвропейське партнерство. Журнал “Україна до НАТО”. 24.03.2025. URL: <https://surl.li/xhcqbw>

Pryplova L., Kornienko V. Military-legal foundations of security cooperation in the format V4+ Ukraine

Summary. The article emphasizes that cooperation with international organizations is a key element of Ukraine's foreign policy today in the formation of interstate institutions of the international and regional security system. The development of security cooperation in the B+ Ukraine format is reviewed. Its features after February 22, 2024 are analyzed.

The authors support the position that Ukraine has a more significant place in the system of international military relations due to the role of its Armed Forces in the system of collective security. Today, cardinal changes are taking place in the international arena, which is a means of coordinating the efforts of sovereign states to establish a reliable security space in Europe. In view of this, creating a secure environment has become a key issue, in particular for Poland, Slovakia, the Czech Republic and Hungary, which form the central region of Europe. The Visegrad Four countries have focused their actions on Euro-Atlantic integration, which has helped them quickly adapt to new problems and challenges. Therefore, using their experience became a unique opportunity for Ukraine to optimize its security policy, which, in turn, contributed to strengthening security in the Central and Eastern European region.

It is concluded that the mega-fast flow of historical events dictates the condition that international security cooperation should be carried out in the following areas: defense planning; development of operational capabilities; participation in international crisis management operations to fulfill international obligations as Ukraine and international partners; involvement of Ukrainian military in international peacekeeping operations; exchange of experience from Ukraine in conducting hostilities; introduction of new forms and methods of organizational and legal regulation in matters of international assistance; transformation of existing ones into the emergence of new military-political associations.

Key words: security cooperation, format V4+ Ukraine, international legal regulation, Visegrad Group.